

спільство через управління соціальною поведінкою людини.

4. Сприяти модернізації людиновимірною європейського простору України, для чого необхідно: утвердження сучасної людино вимірної культури державного управління; повноцінного входження України в інформаційний простір; зміцнення присутності України на світовому гуманітарному просторі, для чого необхідно формувати синергетичні моделі оптимізації системи державного управління.

Людиновимірність як антропологічна парадигма гуманістичного управління представляє собою модель розвитку, яка орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації. У політичному вимірі перехід до людино вимірних засад передбачає досягнення найвищих ступенів свободи особистості і водночас її готовність брати відповідальність за себе, свою родину, місцеву громаду і країну. В економічному вимірі людиновимірні засади означають постійне зростання частки інтелектуального продукту у національному продукті, утвердження інноваційності як домінуючої моделі економічної поведінки. У соціальному вимірі людиновимірні засади – це створення умов для людини, як головного національного ресурсу, умов реалізації всіх її можливостей.

Людиновимірність як антропологічна парадигма гуманістичного управління – це формування правової, соціальної і демократичної держави, поступове повернення до загальнолюдських цінностей на принципово новій основі через зближення матеріального і духовного рухів людського розвитку. Впровадження моделі гуманістичного управління в Україні потребує: подолання антагоністичних форм відчуження людини і влади; визначення людської особистості основним багатством держави і суб'єктом громадянського суспільства; зростання значення освіти, зміни її змісту, форм і методів у напрямі широкої гуманітаризації та гуманізації. Таким чином, філософська антропологія – це рефлексія над проблемою людини взагалі, яка, трансформуючись в рецепцію людиновимірності як антропологічного виміру гуманістичного управління, що перетворюється на фактор, завдяки якому освітлюється як саме існування, так і існування світу, що його оточує.

Отримані знання можуть бути корисними для вирішення антропологічних проблем гуманістичного управління.

Список використаних джерел

1. Бех В.П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ: Монография. – 2-е изд. доп. – Запорожье: Просвіта, 2004. – 148 с.
2. Человек и общество: ноосферное развитие [монография / О.С. Анисимов, Г.В. Атаманчук, В.К. Батурич и др.; под ред. В.Н. Василенко и др.]. – Москва; Белгород: Белгор. обл. типогр., 2011. – 485 с. – (Энциклопедия ноосферных знаний).
3. Лотман Ю.М. Семіосфера. Внутрі мислящих миров / Ю.М. Лотман. – С.–Пб.: Искусство–СПБ, 2000. – 704 с.
4. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.
5. Кримський С.Б. Запити філософських смислів: монографія / Сергій Борисович Кримський. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.

References

1. Beh V.P. Chelovek i Vselennaja: kognitivnyj analiz: Monografija. – 2-е изд. доп. – Zaporozh'e: Prosvita, 2004. – 148 s.

2. Chelovek i obshhestvo: noosfernoe razvitiye [monografija / O.S. Anisimov, G.V. Atamanchuk, V.K. Baturin i dr.; pod red. V.N. Vasilenko i dr.]. – Moskva; Belgorod: Belgor. obl. tipogr., 2011. – 485 s. – (Jenciklopedija noosfernyh znanij).

3. Lotman Ju.M. Semiosfera. Vnutri mysljashih mirov / Ju.M. Lotman. – S.–Pb.: Iskusstvo–SPB, 2000. – 704 s.

4. Voronkova V.G. Filosofija globalizacii': socioantropologichni, socioekonomichni ta sociokul'turni vymiry. Monografija. – Zaporizhzhja: Vydavnytvo ZDIA, 2010. – 272 s.

5. Kryms'kyj S.B. Zapyty filosofsk'kyh smysliv: monografija / Sergij Borysovych Kryms'kyj. – K.: PARAPAN, 2003. – 240 s.

Voronkova V. G., is a Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of Management of Organizations, Zaporozhye State Engineering Academy (Ukraine, Zaporozhye), valentina-voronkova@yandex.ru

Reception dimension rights in the context of anthropological discourse humanistic management

The object of study is the reception of dimension rights in the context of the anthropological dimension of humanistic management, based on the relationship between human bodies and society. The article served the evolution of thinking on the person in the context of anthropological principles of humanistic management; observed that the trends of philosophical and anthropological knowledge relatively humanistic management, based on the human reception of the projection of the anthropological dimension of human existence, is fundamental in European philosophy. This paper analyzes the essence of the human dimension as anthropological paradigm of humanistic management in which a person is not only an economic or political cell of society, but also the spiritual and cultural cell of society; an analysis of the human dimension as anthropological paradigm of European philosophy that studies the anthropological foundations of economic, political and social sphere, reflects on the conditions creating humane society, which should be implemented imperatives of a just society. Reveals the characteristics, features, and the conditions for achieving human dimension as the anthropological foundations of European humanistic management.

Keywords: human dimension, anthropological dimension, philosophical anthropology, humanistic management, man as the measure of all things, anthropological paradigm, anthropological capital.

Воронкова В.Г., доктор философских наук, профессор, заведующая кафедрой менеджмента организаций, Запорожская государственная инженерная академия (Украина, Запорожье), valentina-voronkova@yandex.ru

Рецепция человекомерности в контексте антропологического дискурса гуманистического управления

Предметом исследования является восприятие человеческого измерения как антропологического аспекта гуманистического управления, в основе которых взаимоотношения человека, власти, общества. В статье описывается эволюция взглядов на человека в контексте антропологических оснований гуманистического управления; отмечено, что тенденции развития философско-антропологического знания гуманистического управления основано на восприятии человеком в проекции антропологических измерений человека, что является основополагающим в европейской философии. В статье анализируются сущность человекомерности как антропологической парадигмы гуманистического управления, в которой человек является не только экономической, или политической ячейкой общества, но и духовно-культурной клеточкой общества; дается анализ человекомерности как антропологической парадигмы европейской философии, которая исследует антропологические основы экономической, политической и социальной сферы, осмысливает условия создания гуманного общества, в котором должны быть реализованы императивы справедливого общества. Раскрыты характерные черты и особенности, а также условия достижения человекомерности как антропологической основы европейского гуманистического управления. Полученные знания могут быть полезными для решения антропологических проблем гуманистического управления.

Ключевые слова: человекомерность, антропологическое измерение, философская антропология, гуманистическое управление, человек как мера всех вещей, антропологическая парадигма, антропологический капитал.

* * *

УДК 165.191:314.128

Андрієнко О.В.

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, Донецький національний університет (Україна, Донецьк), elena_andrienko8@mail.ru

ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СТРАХУ ЯК ФЕНОМЕНУ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ

Аналізується типологічний аспект страху в онтологічному контексті сучасного суспільства. Зроблено висновок про те, що страх є комплексним фено-

меном, класифікація якого може здійснюватись за різними критеріями, проте в філософському сенсі особливо важливим є виокремлення метафізичного та емпіричного типів страху.

Ключові слова: буття, суспільство, суспільна свідомість, страх.

Страх – це одне з перших і найсильніших почуттів, яке є невіддільним людській свідомості. Страх відчувають всі, незалежно від характеру, соціального становища або віку, але індивідуальні особливості, безумовно, впливають на те, як людина може подолати або, принаймні, контролювати свої страхи. Страх у вимірі людської свідомості має дуже багато форм, тому досить важко не лише пояснити, але й класифікувати відтінки цього явища. Страх є невід’ємним фактором формування світогляду. Він існує від початку людства, і майже завжди у людей були й будуть одні й ті ж страхи: батьки хвилюватимуться за своїх дітей, діти боятимуться темряви, люди боялися й надалі боятимуться смерті, хвороб, диких тварин, катастроф, різноманітних змін та реформ тощо. В наш час новітніх технологій жоден так і не зміг подолати страх назавжди, хоча цього питання торкалися практично всі визначні психіатри, психологи, філософи ХХ–го ст., зокрема З.Фройд і К.–Г. Юнг, які намагалися визначити природу цього стану. Почасти емоція страху домінує над всіма іншими, наприклад, під час природних або техногенних катастроф. Водночас, необхідно визнати, що стан страху виявляється життєво необхідним для кожної живої істоти. Хоча феномен страху, як такий, не є новим об’єктом наукових пошуків, проте актуальність, багатовимірність та неоднозначність цього питання зумовлює необхідність його всебічного філософського дослідження. Автор цієї роботи не сподівається на те, що отримані результати зможуть повністю знищити людські страхи, але розкриття глибинної сутності цього явища, безперечно, допоможе, сконцентрувати свої сили, інтелект та емоції у боротьбі з ними й не дозволити їм зруйнувати людську особистість, адже, як говорить народна мудрість: “Ознайомлений – значить озброєний”.

Метою нашої роботи є соціально–філософське дослідження основних типів страху як соціального феномену.

Методологічна база нашого дослідження включає доробки теорії страху, а також синергетики – науки про процеси розвитку та самоорганізації складних систем, якими є людина і суспільство. Страх у контексті синергетичного підходу до суспільства займає важливе місце при філософському аналізі проблем світогляду, усвідомлення та прогнозування соціальних змін. До методологічного інструментарію дослідження входять також наступні методи: феноменологічний, діалектичний, метод ідеалізації, а також загальнологічні методи дедукції, індукції, аналізу, синтезу та узагальнення окремих фактів і даних. Наше дослідження спирається на низку методологічних принципів: структурного та системного аналізу, історичності, об’єктивності, позаконфесійності, обґрунтованості, соціальної спрямованості. Окремі методи були застосовані на основі принципу компліментарності.

З приводу дослідження проблеми страху існує різноманітна і багатопланова бібліографія. Страх є міждисциплінарною проблемою і досліджується у межах психології, політології, культурології, соціології та інших галузей знання, кожна з яких має свій вузькоспеціалізо-

ваний теоретико–методологічний апарат та аспект дослідження. Соціально–філософське дослідження феномену страху має більш комплексний характер і тому має ґрунтуватися на зіставленні різних методологій у поєднанні з філософськими методами пізнання.

У вітчизняній філософській літературі радянського періоду страх переважно розглядався як пережиток “хибних” релігійного та міфологічного поглядів на світ, тобто сприймався як однозначно негативне явище, яке рано чи пізно буде подолано за допомогою науки. Така ідеологічна установка перешкоджала об’єктивному та глибокому дослідженню страху.

У європейській філософії та науці існує широкий діапазон позицій щодо розуміння феномену страху, тому доцільним буде виділити декілька теоретико–методологічних напрямків:

По–перше, починаючи з античності і до середини ХІХ ст. страх у західній філософській традиції розумівся як суб’єктивне відчуття, і тому не дістав самостійного філософсько–термінологічного оформлення. Здебільше страх співвідносився з етичною проблематикою (наприклад, як опозиція “страх – мужність”). Як справедливо зазначає О.Туренко [1, с. 5], єдиними виключеннями тут є філософські системи Б.Паскаля (страх–відчай людини перед безодньою зовнішнього та внутрішнього Космосу) і Т.Гоббса (страх як чинник укладання суспільного договору, внаслідок чого виникла держава).

По–друге, починаючи з німецької класичної філософії (вперше філософське дослідження страху запропонував Г.Гегель) і включаючи роботи С.Керкьєгора, Ф.Ніцше, З.Фройда, А.Шопенгауера, О.Шпенглера страх вже розуміється як філософське поняття, характеристика людського буття. Його чітка дефініція ускладнюється великим різноманіттям онтологічних проявів. Аналіз теоретико–методологічних здобутків цього напрямку склав підґрунтя для багатьох сучасних класифікацій страху.

По–третє, у контексті сучасної філософії необхідно відзначити екзистенціальне розуміння страху. Цей напрямок представлений роботами М.Бердяєва, Й.Гейзінґи, О.Лосева, Ж.–П. Сартра, П.Тілліха, К.Ясперса та ін. Страх в екзистенціалізмі виступає невід’ємною частиною людського особистісного світогляду як страх буття (екзистенційний страх).

По–четверте, страх неодноразово досліджувався як чинник історичних, загальнокультурних, релігійних та соціальних трансформацій (роботи істориків І.Вайнберга, А.Гуревича, Н.Ейдельмана, культурологів Ю.Лотмана, А.Панченка і В.Топорова, релігієзнавців М.Еліаде, Б.Малиновського, Дж.Фрейзера, соціологів і політологів Л.Гозмана, В.Іванова, С.Кара–Мурзи, В.Шубкіна та ін.).

По–п’яте, страх активно досліджується з психоаналітичної (З.Фройд, К.Юнг, Е.Фромм, Д.Айке) та психофізіологічної (В.Астапов, М.Буянов, А.Захаров та інші) позицій, кожна з яких користується своєю методологією. Якщо психофізіологи досліджують страх як суб’єктивний афект або емоцію, то психоаналітики роблять акцент на соціокультурному та онтологічному аспектах несвідомих індивідуальних переживань.

Загалом, хоча питання страху досліджувалося багатьма вченими і на сьогодні в межах психології, фізіоло-

гії, соціології та інших наук накопичено великий фактологічний матеріал, досі наявний брак комплексних соціально-філософських робіт, присвячених осмисленню і узагальненню існуючих даних, та виявлення фундаментальних закономірностей стосовно основних типів прояву феномена страху в соціальному бутті.

Слід вказати на те, що широка варіативність підходів до тлумачення страху породила множинність визначень даного явища. Оскільки страх є предметом вивчення не лише філософії, але й психології, психіатрії, фізіології, соціології тощо, то варто враховувати основні надбання різних наукових галузей при наданні філософського визначення страху.

У відомому словнику В.Даля страх визначається як “внутрішній стан, зумовлений реальною або гіпотетичною загрозою” [2, с. 537]. З точки зору психології страх відноситься до емоцій. За визначенням Р.Немова, емоції – це “особливий клас суб’єктивних психологічних станів, які відображають у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного і неприємного, відношення людини до світу та інших людей, процес і результати її практичної діяльності” [3, с. 436]. Неможливо уявити будь-яку людську активність без емоційних переживань, одним з яких є страх. Способи вираження емоцій здебільше є культурно-зумовленими, тобто вони регламентуються особливостями соціалізації, а саме освітою, вихованням, навколишнім оточенням і навіть умовами природного середовища. Важливим є те, що страх та інші емоції є особистісними утвореннями і характеризують людину у соціально-психологічному аспекті. Проте, не слід забувати, що емоційні відчуття закріпилися в процесі еволюції як біологічні механізми підтримки життєвого процесу. Вони попереджали індивіда про руйнівний характер нестачі або надмірної присутності певних факторів, як позитивних, так і негативних. Тому цілком справедливою є думка О.Леонтьєва, який пише: “Страх – це негативно зафарбований емоційний процес” [4, с. 205].

У філософії страх став предметом вивчення ще з часів Античності (роботи Критія, Демокрита, Епікуру, Лукреція Кару). В епоху Середньовіччя страх (особливо “страх перед Богом”) розглядався, передусім, у зв’язку з теологією, “служницею” якої тоді була філософія (Тома Аквінський, Св. Августин). При цьому страх виступав як корисна емоція, що допомагає людині вести чистий спосіб життя (адже кожен пам’ятав про страх перед карою Божою). За ренесансних часів, коли метою життя людини проголосили досягнення щастя, страх став розумітись здебільше у негативному контексті. Вільна ренесансна людина-творець мала боротися зі страхами через невпинне пізнання світу і самої себе. Ця тенденція частково збереглася в епоху Нового часу (Г’юм, Гольбах, Фойєрбах). Сучасна філософія намагається віднайти найбільш повне розуміння феномену страху, ґрунтуючись на даних природничих наук та накопленому досвіді дослідження страху.

Згідно з визначенням Є.Мулярчука, страх – це емоція, що виникає внаслідок реальної або уявної небезпеки, яка загрожує життю істоти, особистості або цінностям (ідеалам, цілям та ін.), що їх захищає особистість [5]. Страх – одне з основних понять філософії екзистенціалізму. С.Керк’єгор розрізняв острах істоти перед певною зовнішньою небезпекою і притаманний лише лю-

дині безпредметний страх як дійсність її свободи. За Ж.-П. Сартром, екзистенційний страх – це стан людини, що збагнула непевність власного буття і необхідність власного вибору. В екзистенційній аналітиці М.Гайдеггера страх розуміється як фундаментальна настроєність життя, що розуміє смерть як свою найдостеменнішу можливість. У ранньому психоаналізі розрізняється раціональний страх як результат пригнічених бажань особистості та спосіб існування її “над – Я”. У неофройдизмі страх – це стан особистості в суспільстві, що функціонує ірраціонально. Як соціальне явище розглядається у соціологічних дослідженнях тоталітаризму, стану суспільної свідомості на зламі політичних та соціально-економічних систем. Український фахівець з проблеми страху О.Туренко запропонував при визначенні страху розрізнити дві парадигми: емпіричну та трансцендентну [1, с. 15].

З позиції емпіричної парадигми страх відображається у “Я – свідомості” як система біофізіологічних механізмів, на снові яких формуються методи захисту від першовідчуття страху. Це першовідчуття виступає в архетипах колективного несвідомого як сакралізований екзистенційний жах народження та своєї “занедбаності” у світі.

З позиції трансцендентної парадигми страх виступає наслідком амбівалентного сприйняття людиною боротьби протилежностей, наприклад, добра та зла, світла й темряви тощо. Трансцендентний страх об’єктивується під час різноманітних соціальних зрушень, війн та революцій у своєрідних символах. Почасти ця об’єктивація керується ззовні, за допомогою різноманітних технологій маніпуляції масовою свідомістю. Зокрема, під час Помаранчевої революції 2004 р. виникла ціла низка соціально-психологічних об’єктивацій суспільних страхів, побудованих на протиставленні крайнощів, що мали не лише метафізичний, але й географічний вимір (протиставлення проросійського та прозахідного шляхів політичного та соціокультурного розвитку).

Таким чином, можемо надати наступне визначення феномену страху: Страх – це соціобіологічний феномен, що є сутнісно притаманним людині та інтенсифікується у наслідок реальної або гіпотетичної небезпеки. Надалі ми будемо використовувати у нашій роботі саме це визначення страху.

Оскільки страх є комплексним явищем, він має певну структуру. Структура страху включає такі елементи як суб’єкт страху (той, хто є його носієм) і його об’єкт (те, що викликає страх). Характерно, що іноді суб’єкт і об’єкт можуть співпадати. Це відбувається тоді, коли коріння страху знаходиться в самій людині. Також можна виділити причину страху, власне сам емоційний процес “переляку” та його практичні наслідки у сфері поведінки.

Типологія страху може спиратись на різні критерії.

По-перше, страхи можна розрізнити за характером об’єкту: страх смерті, води, висоти, павуків, щурів, замкнених просторів, публічних виступів і т. ін.

Якщо спробувати більш точно систематизувати страхи за об’єктом, то їх можна об’єднати у наступні групи: 1) страх об’єктів живої природи (страх різноманітних тварин та рослин); 2) страх об’єктів неживої природи та природних явищ (страх води, цунамі, ураганів); 3) страх речей та техногенних катаклізмів (страх

зброї, автомобілів, літаків, вибухів і т. ін.); 4) страхи суспільного характеру (страх невдачі, невідповідності певним ідеалам тощо); 5) релігійний страх (страх перед Богом або іншою надприродною силою); 6) страхи, що пов'язані з самою людиною та її тілом (страх болю, смерті).

По-друге, страхи класифікуються за джерелом походження. Така класифікація представлена в роботі Ю.Щербатих [6, с. 112], який розділив страхи на три групи: 1) біологічні страхи; 2) соціальні страхи; 3) екзистенційні страхи.

По-третє, страхи розрізняються за характером протікання емоційного процесу. У цьому контексті страх класифікується як: 1) ситуативно і особисто обумовлений; 2) гострий (у тому числі пароксизмальний) і хронічний (постійний); 3) інстинктивний і соціально обумовлений; 4) боязливість й тривожність як стани, відповідні страху й тривоги; 5) реальний (за конкретної загрози) і уявний (на рівні уяви) [7, с. 57].

За подібним критеріями О.Туренко виділяє наступні форми страху, розуміючи їх як емоційні градації одного й того самого феномену: хвилювання, побоювання, боязнь, переляк, тривога, власне страх та жах [1, с. 4].

По-четверте, за ступенем наявності страх поділяється на: 1) жах (крайня форма страху); 2) переляк (рефлекторна реакція на небезпечну чи жахливу несподіваність); 3) власне страх (внутрішній стан, обумовлений загрозливою реальною чи уявною небезпекою); 4) хвилювання (стан, понижуючий здатність людини розуміти значення своїх дій чи керувати ними); 5) побоювання (стан неспокою, який виникає при очікуванні загрози); 6) тривоги (негативно забарвлена емоція, яка виражає сприйняття невизначеності, очікування негативних подій).

По-п'яте, страхи ранжуються за віковим та клінічним критерієм. Клінічні страхи, у свою чергу, можуть бути нав'язливими і надцінними; невротичними та психотичними.

По-шосте, страхи розподіляють за сферою поширення. Такою є класифікація російської дослідниці О.Логінової, яка виокремлює у своїй роботі: 1) індивідуальні страхи (функціонують на рівні свідомості окремої людини); 2) масові страхи (є відображеннями суспільно-економічних процесів, які протікають у даному соціумі, та можуть бути причиною його деструкції та дезорганізації) [8, с. 4].

Також дуже важливо розрізнити страх і тривогу, яка теж має безпосередній вплив на стан людини. Страх і тривога – два поняття, які об'єднані одними і розділені іншими науковцями. На наш погляд у цих двох станах є спільна риса у вигляді відчуття хвилювання. Складовою частиною страху і тривоги є сприйняття небезпеки при відсутності самозахисту.

Умовний поділ між тривогою і страхом можна представити наступним чином: 1) тривога – сигнал небезпеки, а страх – відповідь на неї; 2) тривога – скоріше передчуття, а страх – відчуття небезпеки; 3) тривога – соціально, а страх – інстинктивно обумовлені форми психічної реакції при наявності загрози; 4) тривога більшою мірою є раціонально свідомим феноменом, а страх скоріше будується на емоціях; 5) тривога – це почуття небезпеки, що може скоїтись у майбутньому, а страх як

нагадування про небезпеку, що має свій початок головним чином минулий травмуючий досвід.

Особливо важливим є підкреслення різниці між емпіричним страхом, який може і повинен бути подоланий психологічними методами, та метафізичним страхом. Останній носить ірраціонально-аксіологічний характер та є невід'ємною складовою людської природи. Метафізичний страх безпосередньо пов'язаний з почуттям провини та відповідальності. Позбавити людину метафізичного страху як універсального архетипу, який може історично паралізувати цілі народи, може тільки безсмертя.

Таким чином, страх є комплексним явищем, визначення якого можуть бути різними. Загалом, страх – це соціобіологічний феномен, що є сутнісно притаманним людині та інтенсифікується у наслідок реальної або гіпотетичної небезпеки. Феномен страху має чітку структуру, яка включає суб'єкт та об'єкт страху, а також причину, процес і практично-поведінкові наслідки. Класифікація страхів є досить складною, що пов'язана з характером досліджуваного об'єкту, і може проводитись за багатьма критеріями: за характером об'єкту, за джерелом походження, за характером протікання емоційного процесу, за ступенем наявності, за віковим та клінічним критеріями, за сферою поширення тощо. Неможна плутати емпіричний та метафізичний страх (якщо перший здолати відносно легко, то другий є основою людського буття). Перефразовуючи Р.Декарта, можна сказати: “Жахаюсь – значить існую”.

Список використаних джерел

1. Туренко О.С. Страх як соціально-філософський феномен: генеза та функції: автореф. дис. ... кандидата філос. наук: спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / О.С. Туренко. – Донецьк, 2004. – 19 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В.Даль. – М.: Наука, 1998. – 608 с.
3. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений: В 3-х кн. / Р.С. Немов. – М.: ВЛАДОС, 2000. – Кн.1: Общие основы психологии. – 688 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев. – М.: Знание, 1971. – 347 с.
5. Мулярчук С. Страх / С.Мулярчук // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С.610.
6. Щербатых Ю.В. Психология страха / Ю.В. Щербатых. – М.: Знание, 1999. – 308 с.
7. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков / А.И. Захаров. – М.: Прогресс, 2005. – 325 с.
8. Логинава Е.Г. Страх как социальный феномен в русской религиозной философии конца XIX – первой половины XX вв.: дис. ... кандидата филос. наук: 09.00.11 / Логинава Елена Геннадьевна. – Чита, 2007. – 160 с.

References

1. Turenko O.S. Strah kak socialno-filosofsky fenomen: geneza ta funktsii: avtoref. dis. ... kandidata filosof. nauk: spec. 09.00.03 “Socialna filosofiya ta filosofiya istorii” / O.S. Turenko. – Donetsk, 2004. – 19 s.
2. Dal' V. Tolkoviy slovar zhzhivogo velikoruskogo yazika / V.Dal'. – M.: Nauka, 1998. – 608 s.
3. Nemo R.S. Psihologiya: Uchebnik dlya studentov visshih pedagogicheskikh uchebnykh zavedeniy: V 3-h kn. / R.S. Nemo. – M.: VLADOS, 2000. – Kn.1: Obshshiy osnovy psihologiyi. – 688 s.
4. Leontyev A.N. Potrebnosti, motivy, emociyi / A.N. Leontyev. – M.: Znaniye, 1971. – 347 s.
5. Mulyarchuk Ye. Strah / Ye.Mularchuk // Filosofsky entsiklopedichny slovnyk. – K.: Abrys, 2002. – S.610.
6. Shsherbatyh Yu.V. Psihologiya straha / Yu.V. Shsherbatyh. – M.: Znaniye, 1999. – 308 s.
7. Zaharov A.I. Nevrozy u detey i podrostkov / A.I. Zaharov. – M.: Progress, 2005. – 325 s.

8. Loginov Ye.G. Strah kak socialniy fenomen v russkoy religioznoy filosofii kontsa 19 – pervoy poloviny 20 vv.: dis. ... kandidata filos. nauk: 09.00.11 / Loginova Yelena Gennadiyevna. – Chita, 2007. – 160 s.

Andriyenko O.V., PhD, Half-Professor of the Chair of Philosophy, Donetsk National University (Ukraine, Donetsk), elena_andrienko8@mail.ru

The Typological Aspect of Fear as a Phenomenon of Social Being

The article is devoted to the analysis of typological aspect of fear in the ontological context of modern society. It was concluded that fear is a complex phenomenon and it may be classified according to different criteria but in the philosophical sense the distinction between metaphysical and empirical types of fear is the most significant.

Keywords: being, society, social consciousness, fear.

Андриенко Е.В., доктор философских наук, доцент кафедры философии, Донецкий национальный университет (Украина, Донецк), elena_andrienko8@mail.ru

Типологический аспект страха как феномена социального бытия

Анализируется типологический аспект страха в онтологическом контексте современного общества. Сделан вывод о том, что страх является комплексным феноменом, классификация которого может производиться по различным критериям, но в философском смысле особенно важным является разделение метафизического и эмпирического типов страха.

Ключевые слова: бытие, общество, общественное сознание, страх.

* * *

УДК 101.1

Аббасов А.Ф.

доктор философских наук, профессор, главный научный сотрудник, Институт философии и права Национальной Академии Наук Азербайджана (Азербайджан, Баку), matlabm@yandex.com

ФИЛОСОФИЯ СЛОЖНОСТИ КАК МЕТАТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА: ОСОБЕННОСТИ ЭПИСТЕМОЛОГИИ И ПРАКТИКИ

Анализируются теоретические предпосылки и сущностные элементы философии сложности, сложившиеся внутри различных наук и в результате их смежной деятельности. Освещается её значимая роль в мышлении, теории и практике. Наряду с гносеологическими, онтологическими и методологическими аспектами, особое внимание обращается аксиологическому содержанию феноменов, возвышающихся на уровень общечеловеческих ценностей. На этой основе выдвигаются предложения и рекомендации с целью выхода из общемирового кризиса и успешного глобального реформатирования.

Ключевые слова: феномен сложности, метатеория, эпистемология, общечеловеческие ценности.

(статья друкується мовою оригіналу)

Сегодня трудно указать сферу науки или практики, где человек не имел бы дело со сложными системами. И чем дальше, тем больше возрастает необходимость “столкновения” с объектами, сложными не только в поэлементно–количественном смысле, но и по совокупности всех иных признаков (структурных, информационных, генетических, эволюционных, функциональных, управленческих, саморегуляционных и т.д.). “Сложная система” является центральным понятием не только системного подхода, но и всего комплекса научных дисциплин. Произошло закономерное смещение в исследовательских установках и акцентах: от “системы” вообще – к “сложной системе”, от традиционного “объекта познания” – к “феномену сложности”.

Как правило, сложные системы не поддаются познанию и освоению с помощью обычных традиционных приемов и средств. Потому приходится вырабатывать новые, неординарные подходы, процедуры и методы, разрабатывать качественно нетрадиционные теории. А это, разумеется, прежде всего, дело специальных дис-

циплин, каждая из которых на уровне своих целей и задач пытается познать собственные предметы исследования как конкретные сложные системы. Но сам по себе необходимый специфический подход к сложности со стороны отдельных конкретных дисциплин в условиях, когда отсутствует междисциплинарная **общая конструкция** исследовательских процедур и методов, не извлекает совокупное знание о том или ином объекте от излишнего партикуляризма, от чрезмерной разобщенности и несогласованности между различными слоями, уровнями и аспектами знания. Это, несомненно, негативно сказывается как на эффективности познания конкретных систем, так и на общем состоянии развития научного знания. Возрастание же тормозящих моментов и факторов в эволюции науки, естественно, отрицательно влияет на саму общественную практику, затрудняет решение актуальных проблем современности – как на локальном, так и региональном и глобальном уровнях.

Таким образом, складывается объективная необходимость в разработке “единого языка” (“общего слуха”) как основы для эффективного исследования феномена сложности. Понятно, что реализация данной потребности не только и не столько задача отдельных узкоспецифических дисциплин. В своей относительной полноте и завершенности задача выполнима на уровне фундаментальных общетеоретических суждений и построений. И роль философии, ее универсального теоретического арсенала в данном случае неоспорима. В этом смысле считаю вполне закономерным функционирование в современной науке понятия “**философия сложности**”. Опираясь на философский концептуальный аппарат, на общетеоретическое видение проблем, можно достичь заметного успеха в попытках переноса наличного знания о сложности из одних сфер науки и практики в другие, в создании общей исследовательской конструкции, необходимых эпистемологических предпосылок и основ. Благодаря общечеловеческому видению принципиальных сторон, особенностей в становлении, функционировании и эволюции сложностей, возможно формирование конструктивных условий для выявления правильных путей, подходов и процедур в изучении, управлении конкретных сложных систем. Эта особенность уже делает любую специфическую задачу какой-либо отдельной науки, занимающейся “своими” системами, неспецифической. Анализ проблем структурообразования и системности, самоорганизации и самодвижения, субстанциональной определенности и саморегуляции, принципиальных вопросов соотношения порядка и беспорядка (хаоса), стабильности и неравновесия, разнообразия и единства, функциональной чувствительности и структурной устойчивости и т.д. с философских позиций позволяет четче и обоснованнее формулировать теоретические построения специальных дисциплин касательно их собственных объектов–сложностей, находить изоморфные законы в разных областях, отыскивать аналогии [1].

Насколько значимо философское осмысление феномена сложности, особенно очевидно на примере исследования общемировых проблем современности – экологических, демографических, энергетических, финансово–экономических, глобализационных в целом и других. Как известно, разрешение этих проблем требует привлечения огромных ресурсов (финансовых, люд-